

Urząd Statystyczny w Łodzi Ośrodek Statystyki
Matematycznej przy współpracy
z Departamentem Metodologii, Standardów
i Rejestrów GUS

KOMPENDIUM WIEDZY Z JAKOŚCI W STATYSTYCE PUBLICZNEJ

materiały dla odbiorcy zewnętrznego

Warszawa 2012

SPIS TREŚCI

Spis treści.....	1
1. Wstęp	2
2. Polityka jakości w statystyce publicznej.....	2
2.1 Standardy jakości statystyki publicznej.....	3
2.1.1 Podstawowe Zasady Statystyki Oficjalnej ONZ	3
2.1.2 Deklaracja Jakości Europejskiego Systemu Statystycznego	4
2.1.3 Zalecenia Grupy Wiodących Ekspertów ds. Jakości (LEG).....	5
2.1.4 Europejski Kodeks Praktyk Statystycznych	6
2.2 Koncepcja jakości Eurostatu.....	7
3. Ocena i monitorowanie jakości procesów statystycznych – narzędzia	8
3.1 Raport jakości	8
3.1.1 Informacje administracyjne i uwagi wstępne raportu jakości	8
3.1.2 Analiza poszczególnych komponentów jakości	9
3.2 Mierniki jakości.....	16
3.3 Lista samooceny LiKoS i listy pytań kontrolnych.....	19
3.3.1 Lista kontrolna do samooceny jakości badań statystyki publicznej – LiKos	19
3.3.2 Lista pytań kontrolnych	21
3.4 Przeglądy jakości	23
3.4.1 Zasady standardowego przeglądu jakości badań statystycznych	24
3.4.2 Raport z przeglądu jakości.....	27
4. Konflikty między komponentami jakości a potrzeby użytkowników	30
5. Podsumowanie	31

1. WSTĘP

Polska Statystyka Publiczna prowadzi ponad 200 badań w podziale na 30 grup tematycznych, realizowanych samodzielnie przez służby statystyki publicznej, ministrów i kierowników urzędów centralnych oraz we współpracy GUS z odpowiednimi resortami. Prowadzone badania realizowane są zarówno w oparciu o dane pierwotne, dane wtórne jak i dane pozyskiwane z systemów administracyjnych. Odzwierciedlają one zobowiązania informacyjne Polski jako członka organizacji międzynarodowych (ONZ, MFW, Bank Światowy, OECD i in.), zobowiązania związane z dostosowaniem do wymagań Europejskiego Systemu Statystycznego w ramach Unii Europejskiej oraz zapotrzebowanie informacyjne ze strony użytkowników krajowych.

W celu osiągnięcia i utrzymania wysokiej jakości statystyki oraz zgodności z podstawowymi zasadami Europejskiego Systemu Statystycznego (ESS) niezmiernie istotna jest systematyczna ocena i stała poprawa procesów statystycznych. Jakość procesów i produktów statystycznych w ramach statystyki publicznej podlega ciągłemu ulepszaniu, a doskonalenie procesów statystycznych powinno odbywać się w sposób ciągły i zorganizowany z uwzględnieniem idei kompleksowego zarządzania jakością TQM (Total Quality Management).

Niniejsze opracowanie ma na celu przedstawienie ogólnej koncepcji polityki jakości badań Polskiej Statystyki Publicznej oraz narzędzi do oceny i pomiaru jakości badań.

2. POLITYKA JAKOŚCI W STATYSTYCE PUBLICZNEJ

Zgodnie z art.3. ustawy z dnia 29 czerwca 1995 r. o statystyce publicznej - statystyka publiczna zapewnia rzetelne, obiektywne i systematyczne informowanie społeczeństwa, organów państwa i administracji publicznej oraz podmiotów gospodarki narodowej o sytuacji ekonomicznej, demograficznej, społecznej oraz środowiska naturalnego.

Jakość informacji statystycznej w decydującym stopniu przesądza o powodzeniu realizacji misji statystyki publicznej. Działania w zakresie jakości ukierunkowane są na zapewnienie użytkownikom wysokiej jakości informacji potrzebnej do podejmowania decyzji, do celów badawczych oraz do oceny przez opinię publiczną skuteczności realizacji programów rozwoju społeczno-gospodarczego.

2.1 STANDARDY JAKOŚCI STATYSTYKI PUBLICZNEJ

„Sprawy konieczności bezwzględnego zapewnienia wysokich standardów jakości statystyki stały się szczególnie aktualne od początku lat 1990, zwłaszcza, po przyjęciu traktatu w Maastricht (luty 1992 r.) ustanawiającego Unię Europejską i przewidującego m.in. określenie kryteriów konwergencji gospodarczej, dotyczących wysokości inflacji, deficytu finansów publicznych i wysokości stóp procentowych oraz po utworzeniu w 1998 r. Europejskiego Banku Centralnego a także po wprowadzeniu od początku 1999 roku wspólnej waluty Euro”.¹

Wśród wielu dokumentów, jakie powstały do końca pierwszej dekady XXI w., dotyczących jakości statystyki na szczególną uwagę zasługują:

- **Deklaracja Jakości Europejskiego Systemu Statystycznego (Quality Declaration of the European Statistical System)**
- **Zalecenia Grupy Wiodących Ekspertów LEG (Leadership Group on Quality recommendations)**
- **Europejski Kodeks Praktyk Statystycznych (European Statistical Code of Practice)**

oraz poprzedzające je, uchwalone przez Komisję Statystyczną na specjalnej sesji ONZ w dniu 11-15 kwietnia 1994 r.

- **Podstawowe Zasady Statystyki Oficjalnej ONZ (Fundamental Principles of Official Statistics).**

Obecnie obowiązuje nowa wersja Europejskiego Kodeksu Praktyk Statystycznych (EKPS) zatwierdzona przez Komitet ds. Europejskiego Systemu Statystycznego w dniu **28.09.2011r**

2.1.1 PODSTAWOWE ZASADY STATYSTYKI OFICJALNEJ ONZ

Podstawowe Zasady Statystyki Oficjalnej ONZ stanowią swojego rodzaju dekalog statystyczny - zawierają 10 zasad, które powinny przestrzegać służby statystyczne każdego kraju tj. 1) użyteczność i bezstronność, równy dostęp, 2) profesjonalne standardy i zasady etyczne, 3) odpowiedzialność i przejrzystość, 4) zapobieganie niewłaściwemu wykorzystaniu, 5) racjonalizacja kosztów, 6) poufność, 7) podstawy prawne, 8) koordynacja na poziomie krajowym, 9) standardy międzynarodowe, 10) współpraca międzynarodowa.

¹ „Podstawowe standardy jakości statystyki publicznej” - Tadeusz Walczak, opracowanie udostępnione na stronie GUS http://www.stat.gov.pl/gus/5466_PLK_HTML.htm;
http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/POZ_podstaw_stand_jakosci_statyst_publicz.pdf

Zasady adresowane są do rządów oraz do organów oficjalnej statystyki i dotyczą podstawowych zasad funkcjonowania statystyki jako systemu informacyjnego, który ma służyć zarówno władzom państwowym, jak i społeczeństwu w nowych warunkach społeczno-politycznych. Określają wspólne cele i zadania służb statystycznych wszystkich krajów, stwarzając jednocześnie tym służbom moralne i prawne przesłanki rzetelnego spełniania ich roli wobec własnych krajów oraz sprzyjania rozwojowi harmonijnej współpracy międzynarodowej.²

2.1.2 DEKLARACJA JAKOŚCI EUROPEJSKIEGO SYSTEMU STATYSTYCZNEGO

Deklaracja Jakości Europejskiego Systemu Statystycznego była wynikiem prac, ustanowionej w marcu 1999 r. przez ówczesny Statystyczny Komitet Programowy (SPC), Grupy Wiodących Ekspertów ds. Jakości (LEG). Deklaracja przyjęta została przez SPC we wrześniu 2001 r. i odzwierciedlała kompleksowe podejście do zagadnienia jakości w ESS³. Dokument obejmował:

➤ **Misję ESS:**

„Dostarczamy Unii Europejskiej i światu wysokiej jakości informacje dotyczące gospodarki i społeczeństwa na poziomie europejskim, narodowym oraz regionalnym, zapewniamy dostępność tych informacji każdemu, komu mogą one służyć do celów podejmowania decyzji, prowadzenia badań i dyskusji.”

➤ **Wizję ESS:**

„Europejski System Statystyczny będzie najważniejszym światowym liderem w usługach dostarczania informacji statystycznych dla Unii Europejskiej i państw członkowskich. W oparciu o naukowe zasady i metody, Europejski System Statystyczny będzie oferować i stale ulepszać program zharmonizowanej statystyki europejskiej, tworząc podstawy dla procesów demokratycznych i postępu społeczeństwa.”

➤ **Zasady pracy i współpracy wszystkich członków ESS:**

W celu realizacji misji i wizji, członkowie Europejskiego Systemu Statystycznego dążą do ścisłej współpracy, zgodnie z zasadami zmierzającymi do: bardziej aktywnej współpracy z użytkownikami, stałego doskonalenia metod pracy, poprawy jakości jej wyników⁴, ułatwienia dostępu do informacji, rozwoju partnerstwa w ramach Europejskiego Systemu

² Podstawowe standardy jakości statystyki publicznej”- Tadeusz Walczak, opracowanie udostępnione na stronie GUS http://www.stat.gov.pl/gus/5466_PLK_HTML.htm

³ ESS jest systemem wspomagającym opracowanie i realizację polityki Unii Europejskiej. Obejmuje Eurostat i instytucje statystyki oficjalnej krajów członkowskich UE oraz krajów Europejskiego Obszaru Gospodarczego (Norwegia, Islandia, Lichtenstein).

⁴ **Zobowiązania dotyczące jakości** - Tworzymy wysokiej jakości informacje statystyczne według metod naukowych zgodnie z zasadami obiektywności i poufności. Dostarczamy informacje na temat głównych parametrów jakości danych tak, aby użytkownicy mogli dokonać oceny jakości otrzymywanych wyników.

Statystycznego i poza nim, uwzględniania interesów respondentów, przeprowadzenia w zakresie statystyki, systematycznego zarządzania jakością⁵, rozwoju efektywnych i skutecznych procesów oraz dbałości o rozwój zawodowy i tworzenia warunków stabilizacji i satysfakcji pracowników służb statystycznych.

Deklaracja Jakości została udoskonalona i włączona do Europejskiego Kodeksu Praktyk Statystycznych stanowiąc obecnie jeden zintegrowany dokument; wizja i misja zawarta w Deklaracji Jakości stanowi preambułę EKPS, a zasady pracy i współpracy leżą u jego podstaw.

2.1.3 ZALECENIA GRUPY WIODĄCYCH EKSPERTÓW DS. JAKOŚCI (LEG)

Zalecenia Grupy Wiodących Ekspertów ds. Jakości (LEG) – to lista obejmująca 21 wytycznych i wskazówek, które dotyczą:

- Jakości produktu statystycznego,
- Relacji z respondentami i dostawcami danych,
- Satysfakcji użytkowników statystyk,
- Programu działań,
- Najlepszych praktyki i narzędzi standaryzacji,
- Systemu informacyjnego,
- Narzędzi do oceny jakości,
- Dokumentacji w zakresie jakości statystyki,
- Zarządzania jakością.

Większość Zaleceń Grupy LEG została zrealizowana, przynajmniej na poziomie europejskim, i jest w trakcie wdrażania w ramach polskiej statystyki publicznej.

Podobnie jak Deklaracja Jakości – zalecenia LEG stanowią podstawę zrewidowanej wersji EKPS.

⁵ **Systematyczne zarządzanie jakością** - Systematycznie i regularnie identyfikujemy mocne strony oraz słabości poszczególnych obszarów w celu możliwości stałego określania i wdrażania ulepszeń, tam gdzie są one potrzebne. Przyjęcie długoterminowej strategii jest niezbędne dla rozwoju Europejskiego Systemu Statystycznego. W każdej sytuacji długoterminowe efekty muszą być rozpatrywane w związku z bardziej widocznymi efektami krótkoterminowymi.

2.1.4 EUROPEJSKI KODEKS PRAKTYK STATYSTYCZNYCH

Europejski Kodeks Praktyk Statystycznych stanowi efekt prac nad stworzeniem strategii jakości w ESS oraz instrument wzmocnienia niezależności, wiarygodności i odpowiedzialności organów statystycznych. Opiera się na Deklaracji Jakości i Zaleceniach Grupy LEG, a także odzwierciedla Podstawowe Zasady Statystyki Oficjalnej uchwalone przez Komisję ds. Statystyki ONZ w 1994 r. Kodeks przyjęty został przez ówczesny SPC 24 lutego 2005 r. i wprowadzony Komunikatem Komisji do Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie niezależności, wiarygodności i odpowiedzialności krajowych i wspólnotowych organów statystycznych 25 maja 2005 r.

Zamierzeniem twórców Kodeksu było zwiększenie zaufania do organów statystycznych poprzez zaproponowanie pewnych rozwiązań instytucjonalnych i organizacyjnych oraz poprawienie jakości danych statystycznych opracowywanych i rozpowszechnianych przez te organy poprzez promowanie spójnego stosowania najlepszych międzynarodowych zasad, metod i praktyk statystycznych przez wszystkie podmioty opracowujące statystyki europejskie.

Europejski Kodeks Praktyk Statystycznych zobowiązuje Komisję (Eurostat), krajowe urzędy statystyczne i inne organy krajowe odpowiedzialne za opracowywanie, tworzenie i rozpowszechnianie statystyk europejskich, wraz z rządami, ministerstwami i Radą Europejską kodeksu do jego przestrzegania.

W obecnej, wersji - poprawionej i zatwierdzonej 28 września 2011 r. Kodeks zawiera 15 zasad, które dotyczą: środowiska instytucjonalnego (zasady 1-6), procesów tworzenia danych statystycznych (zasady 7-10) i wyników badań statystycznych (zasady 11-15).

	Środowisko instytucjonalne
1	Niezależność zawodowa
2	Upoważnienie do zbierania danych
3	Odpowiednie zasoby
4	Zobowiązanie do zapewnienia odpowiedniej jakości
5	Poufność statystyk
6	Bezstronność i obiektywność
	Procesy statystyczne
7	Rzetelna metodologia
8	Właściwe procedury statystyczne
9	Unikanie nadmiernego obciążania respondentów
10	Optymalność
	Wyniki badań statystycznych
11	Przydatność

12	Dokładność i rzetelność
13	Terminowość i punktualność
14	Spójność i porównywalność
15	Dostępność i przejrzystość

Do każdej z zasad określone są tzw. *wskaźniki dobrej praktyki* (82 wskaźniki) – kryteria, których spełnienie stanowi gwarancję, że dana zasada jest stosowana w praktyce. Dodatkową pomoc w ocenie czy dana zasada jest wypełniana stanowi publikacja „Quality Assurance Framework” zawierająca dodatkowe wymagania i wytyczne dotyczące działań, metod i narzędzi na poziomie zarówno instytucji jak i produktu.

EKPS jest „zakotwiczony” w europejskim systemie prawnym i ma na celu zapewnienie i zwiększenie zaufania do służb statystyki.

Zasady EKPS wraz z ogólnymi zasadami zarządzania jakością stanowią wspólne ramy jakości europejskiego systemu statystycznego.

2.2 KONCEPCJA JAKOŚCI EUROSTATU

Zgodnie z uniwersalną definicją **jakości według ISO**, jakość ocenia się według ogółu cech przedmiotu (wyrobu lub usługi), które określają zdolność tego przedmiotu do zaspokajania oczekiwań użytkownika. W przypadku statystyki ocena taka nie jest łatwa.

Jakość w statystyce publicznej oparta jest na definicji **jakości Europejskiego Systemu Statystycznego** i określona na podstawie sześciu następujących kryteriów:

1. **przydatność,**
2. **dokładność,**
3. **terminowość i punktualność,**
4. **dostępność i przejrzystość,**
5. **porównywalność,**
6. **spójność,**

Dodatkowo, oceniając jakość statystyki, uwzględnić należy:

- **koszty i obciążenie respondentów,**
- **zagadnienia poufności, transparentności i bezpieczeństwa danych.**

3. OCENA I MONITOROWANIE JAKOŚCI PROCESÓW STATYSTYCZNYCH – NARZĘDZIA

Ocena i monitorowanie jakości procesów statystycznych winny odbywać się przy użyciu odpowiednio zaprojektowanych narzędzi do ich pomiaru i oceny. Autorzy badań mają do dyspozycji następujące narzędzia:

1. raport jakości,
2. mierniki jakości,
3. listę samooceny Likos oraz listy pytań kontrolnych,
4. przegląd jakości.

Instrumenty te są elementami systematycznego, cyklicznego procesu oceny, kontroli i monitorowania jakości, jakiemu powinno być poddawane badanie. Prace, z wykorzystaniem ww. narzędzi, prowadzi się w zakresie dotyczącym badania, co w praktyce oznacza, że nie wszystkie elementy składowe list, raportów jakości czy mierników podlegają analizie dla danego badania.

3.1 RAPORT JAKOŚCI

Raport jakości stanowi analizę poszczególnych elementów jakości. Jej zakres uzależniony jest od rodzaju raportu jakości, tzn. czy sporządzany jest w formie pełnej czy uproszczonej. Niniejsze opracowanie odnosi się do raportu w wersji pełnej, czyli zawierającej wszystkie elementy raportu.

Raport jakości z badania statystycznego składa się z czterech części: informacji administracyjnych i uwag wstępnych, analizy poszczególnych komponentów jakości oraz podsumowania.

3.1.1 INFORMACJE ADMINISTRACYJNE I UWAGI WSTĘPNE RAPORTU JAKOŚCI

Wstęp do raportu jakości zawiera podstawowe informacje administracyjne dotyczące badania (m.in.: symbol formularza i nazwa badania, symbol badania i symbol dziedziny według PBSSP itp.) oraz miejsce na uwagi wstępne, czyli opis badania i dziedzinę, do której badanie należy, jego historię oraz krótki przegląd zakresu uzyskiwanych wyników. Jest to też miejsce, gdzie można wskazać ograniczenia, na jakie napotkano przy tworzeniu raportu oraz odniesienia do dokumentacji badania, w szczególności dotyczącej metodologii.

3.1.2 ANALIZA POSZCZEGÓLNYCH KOMPONENTÓW JAKOŚCI

Głównym elementem raportu jakości jest część poświęcona analizie każdego komponentu jakości, która powinna zawierać:

- opis komponentu,
- pomiar jakości,
- wnioski poprawiające jakość w danym komponencie.

Do pomiaru jakości poszczególnych komponentów należy wykorzystać mierniki jakości (patrz podpunkt 3.2 mierniki jakości), które stanowią integralną część raportu.

3.1.2.1 PRZYDATNOŚĆ DANYCH

Przydatność jest to stopień, w jakim statystyka spełnia obecne i potencjalne wymagania użytkowników. Mówi ona, czy wszystkie potrzebne statystyki zostały sporządzone oraz w jakim stopniu dane i metadane, w tym definicje i klasyfikacje, zaspokajają potrzeby użytkownika.

Celem raportowania o przydatności jest opisanie zakresu, w jakim dane są użyteczne i wykorzystywane przez jak najszerszą grupę odbiorców. W związku z powyższym należy skompilować informacje, przede wszystkim na temat użytkowników statystyk, ich potrzeb oraz ocenić, w jakim stopniu potrzeby te zostały spełnione.

Ta część raportu powinna być zakończona ogólną oceną poziomu przydatności produktu statystycznego, wymieniać główne powody braku przydatności, jeżeli takie zostaną stwierdzone oraz zawierać propozycje rozwiązań w zakresie jej poprawy.

W ramach wniosków poprawiających przydatność danych należałoby rozważyć analizę informacji zwrotnej od użytkowników pod kątem uproszczenia badań tj. ustalania zmiennych priorytetowych i eliminowania zmiennych w małym stopniu wykorzystywanych przez użytkowników, wykorzystania źródeł administracyjnych, stosowania rotacyjnych schematów losowania.

3.1.2.2 DOKŁADNOŚĆ DANYCH

Dokładność określa się jako bliskość pomiędzy ostatecznie uzyskaną wartością oszacowania parametru (po zgromadzeniu, redakcji, imputacji, szacowaniu danych itp.) a rzeczywistą wartością parametru populacji. Różnica pomiędzy tymi dwiema wartościami jest wartością błędu. Analiza jakości w zakresie precyzji polega na analizie błędów losowych (*błędów próby*) i nielosowych (*błędów niezwiązanych z próbą*).

Błędy próby

Błędy próby dotyczą jedynie badań reprezentacyjnych i wynikają z faktu, że badanie nie obejmuje wszystkich jednostek populacji docelowej. Dane opracowane na podstawie badania reprezentacyjnego mogą różnić się wartościami od tych, które zostałyby uzyskane, gdyby te same czynności zostały zastosowane w badaniu do całości populacji generalnej.

Błędy niezwiązane z próbą

Przy opisie błędów nielosowych należy poddać analizie:

a) **błędy pokrycia** - są spowodowane rozbieżnościami pomiędzy populacją docelową a populacją badaną. Rozróżnia się następujące rodzaje błędów pokrycia:

- błędy nadmiernego pokrycia – w operacie znajdują się jednostki, które są poza zakresem badania lub w praktyce nie istnieją (np. jednostki zlikwidowane, nie wykreślone z rejestru REGON),
- błędy niedostatecznego pokrycia – operat nie zawiera jednostek, które powinny być w nim uwzględnione
- uwzględnienie wielokrotne - jednostki populacji docelowej występują w operacie losowania więcej niż raz,
- nieprawidłowe informacje pomocnicze: informacje pomocnicze dostarczone przez operat losowania mogą być niedokładne dla pewnych jednostek populacji

Błędy pokrycia mogą prowadzić do błędu systematycznego lub zaniżonej wartości szacunkowej wariancji. Błędy te eliminuje się w wyniku aktualizacji operatu losowania i aktualizacji próby.

b) **błędy pomiaru** - są to błędy, które pojawiają się podczas gromadzenia danych i powodują, że zebrane wartości zmiennych mogą różnić się od wartości rzeczywistych. Ich przyczyną najczęściej jest:

- narzędzie badania: formularz, kwestionariusz lub inne narzędzie pomiarowe wykorzystane do gromadzenia danych może doprowadzić do uzyskania niewłaściwych wartości,
- respondent: respondenci mogą podawać błędne dane świadomie lub nieświadomie,
- ankieter: ankieterzy mogą wpływać na odpowiedzi udzielane przez respondentów,

- metoda zbierania danych;

c) **błędy przetwarzania** – powstają na etapie pomiędzy gromadzeniem danych a rozpoczęciem analizy statystycznej, kiedy dane zostają poddane określonemu przetworzeniu: wprowadzaniu, kodowaniu, redakcji, imputacji itp.

d) **błędy braku odpowiedzi**

- brak odpowiedzi jednostki, który pojawia się, kiedy dla określonej jednostki nie zgromadzono żadnych danych - jednostka nie złożyła sprawozdania lub nie udzieliła wywiadu

oraz

- brak odpowiedzi na dany punkt formularza/ankiety, który pojawia się, kiedy dla określonej jednostki populacji zostają zgromadzone dane dotyczące niektórych, lecz nie wszystkich, zmiennych

e) **błędy założeń modelowych**- powstają podczas działań związanych z wykorzystaniem modeli statystycznych, czyli wyborem modelu, gromadzeniem odpowiednich danych i szacowaniem parametrów modelu, co wymaga poczynienia pewnych założeń, począwszy od formy parametrycznej modelu po założenia konieczne do przeprowadzenia szacowania. Jeżeli któreś z tych założeń zostaje naruszone, zostanie również zachwiana dokładność badania.

W tej części raportu należałoby rozważyć konieczność:

- a. doskonalenia operatu badania,
- b. prowadzenia prac metodologicznych nad poprawą jakości próby i procedur uogólniania wyników,
- c. prowadzenia prac usprawniających, mających na celu:
 - doskonalenie wytycznych do badania i objaśnień do formularza,
 - korektę założeń logiczno-rachunkowych,
 - wprowadzenie bardziej zaawansowanych technik imputacji,
 - poprawę kontaktów z respondentem,
 - szkolenia pracowników realizujących badanie.
- d. doskonalenia elektronicznej formy zbierania danych.

3.1.2.3 TERMINOWOŚĆ I PUNKTUALNOŚĆ

Terminowość danych

Terminowość danych odzwierciedla czas pomiędzy ich dostępnością a wydarzeniem lub zjawiskiem, jakie opisują. Analiza terminowości polega na ocenie odstępu czasu między okresem badanym, jakiego dotyczą dane a okresem rozpowszechniania danych i oparta jest na przeglądzie harmonogramu badania, ze szczególnym uwzględnieniem fazy rozpowszechniania wyników, tj. przygotowania publikacji, tablic prezentowanych w rocznikach, biuletynach statystycznych, komunikatach prasowych oraz na konferencjach prasowych.

Punktualność danych

Punktualność jest związana z opóźnieniem czasowym pomiędzy datą upowszechnienia danych oraz planowaną datą dostarczenia danych, wynikającą z dat ogłaszanych w oficjalnym kalendarzu publikacji, ustanowionych w zarządzeniach lub uzgodnionych wcześniej pomiędzy partnerami. Analiza punktualności polega więc głównie na rozpoznaniu punktualności harmonogramu publikacji (czy termin wydania publikacji jest zgodny z planem wydawniczym, jaka jest różnica między aktualną datą wydania publikacji a planowaną datą ustaloną w planie wydawniczym lub sformułowaną w regulacji Komisji Europejskiej lub ustaloną w inny sposób).

We wnioskach, mających na celu poprawę jakości danych w ramach punktualności i terminowości, przeanalizować należy możliwości wyeliminowania ewentualnych opóźnień w wydawaniu publikacji oraz propozycje skrócenia czasu pomiędzy końcem okresu badanego a publikacją wyników.

3.1.2.4 DOSTĘPNOŚĆ I PRZEJRZYSTOŚĆ

Dostępność i przejrzystość dotyczy łatwości dostępu do statystyk przy użyciu procedur prostych i przyjaznych dla użytkownika, uzyskiwania ich w oczekiwanej formie i w akceptowalnym czasie, wraz z odpowiednią informacją i pomocą - globalnym kontekstem, który ostatecznie umożliwia optymalne wykorzystanie danych.

Dostępność danych

Dostępność odnosi się do fizycznych warunków, w jakich użytkownicy mogą uzyskiwać dane i obejmuje: kanały dystrybucji informacji, procedury składania zamówień, czas potrzebny na realizację zamówienia, politykę cenową, warunki marketingowe (prawa autorskie itp.), dostępność mikro- i makrodanych, formy udostępniania (wydruk, pliki, CD-ROM, Internet) itp.

Przejrzystość danych

Przejrzystość jest związana ze środowiskiem informacyjnym danych i obejmuje: odpowiednie metadane dostarczane wraz z badaniem (informacje tekstowe, wyjaśnienia, dokumentacja itp.),

wykresy, mapy i inne formy graficzne, dostępność informacji na temat jakości statystyk (możliwe ograniczenia użytkowania danych) oraz pomoc oferowaną użytkownikom przez instytucję statystyczną.

We wnioskach dotyczących dostępności i przejrzystości uwzględnić należy konieczność dążenia do rozwijania nowoczesnych i szybkich form rozpowszechniania informacji, na przykład poprzez zwiększenie ilości publikacji internetowych, czy rozbudowę hurtowni danych. Nacisk położyć należy także na możliwości rozszerzenia systemu metadanych, obejmującego jasne i precyzyjne definicje zmiennych, opis koncepcji badania oraz informacje dotyczących jakości danych.

3.1.2.5 PORÓWNYWALNOŚĆ

Porównywalność ma na celu pomiar wpływu różnic w stosowanych pojęciach i definicjach statystycznych, klasyfikacjach, itp. przy porównywaniu statystyk z różnych obszarów geograficznych, dziedzin statystyki lub okresów bazowych.

Istnieją trzy główne rodzaje porównywalności statystyk: porównywalność czasowa, porównywalność geograficzna i porównywalność dziedzin.

Porównywalność czasowa danych

Niespójności na przestrzeni czasu pojawiają się, kiedy gromadzone dane dla danego okresu bazowego nie są w pełni porównywalne z danymi okresów następnym. W takich przypadkach mówimy o przerwie w szeregu czasowym. Należy wówczas przeanalizować różnice pojęciowe i metodyczne pomiarów pomiędzy dwoma okresami bazowymi. A więc analiza porównywalności w ujęciu czasowym sprowadza się do zbadania czy nastąpiły zmiany w zakresie podmiotowym i przedmiotowym badań w analizowanym okresie czasu (w warunkach polskich będzie to np. ubruttowanie wynagrodzeń od 1999 r., zmiany w definicji podmiotów średnich i dużych, zmiany w klasyfikacji PKD i jaki ma to wpływ na analizę czasową).

Porównywalność przestrzenna danych

Aspekt geograficzny porównywalności kładzie nacisk na porównanie statystyk pomiędzy krajami i/lub regionami w celu zapewnienia jednolitości zbiorczych danych na danym poziomie (międzynarodowym, europejskim, regionalnym). Przykładem analizy przestrzennej jest prezentowanie danych o Polsce na tle innych krajów.

Analiza porównywalności w ujęciu geograficznym oparta jest na zbadaniu czy:

- definicje zmiennych oparte są na tych samych założeniach, co definicje pozostałych krajów;
- klasyfikacje: rodzajów działalności, podziału terytorialnego kraju, pozostałe klasyfikacje: zawodów, poziomów wykształcenia itp. oparte są na tych samych podstawach (itp. regulacjach Komisji Europejskiej);

- założenia metodologiczne: zakres podmiotowy i przedmiotowy badań ma te same podstawy zdefiniowane w odpowiednich regulacjach (itp. Komisji Europejskiej).

Porównywalność dziedzin

Porównywalność pomiędzy dziedzinami odnosi się do sektorów przemysłowych, różnych typów gospodarstw domowych itp. i jest związana z możliwością porównywania różnych badań o podobnych cechach w różnych dziedzinach statystycznych.

W tej części raportu należałoby uwzględnić ewentualną konieczność rozbudowy metod zapewniających zachowanie porównywalności danych w okresach zmian w definicjach i klasyfikacjach itp., określenie sposobów przeliczeń oraz długości serii danych służących do przeliczeń.

3.1.2.6 SPÓJNOŚĆ

Spójność statystyki to jej zdolność do wiarygodnej zmiany jej konfiguracji na różne sposoby i dla różnych zastosowań.

Badania powstałe na bazie pojedynczego źródła są zazwyczaj spójne, ponieważ podstawowe wyniki uzyskane z rozważanego badania mogą podlegać wielu wiarygodnym kombinacjom w celu uzyskania wyników bardziej kompleksowych.

Podobnie jak w przypadku porównywalności, u podstaw braku spójności statystyk powstałych na bazie różnych źródeł, zwłaszcza na podstawie badań statystycznych o odmiennym charakterze i/lub częstotliwości, mogą leżeć różne podejścia, klasyfikacje i normy metodologiczne. Stąd też podobna jest zawartość raportu jakości dla obu tych komponentów. Analiza spójności obejmuje zbadanie związków integracyjnych badania z innymi badaniami.

Istnieje kilka obszarów, które mogą być przedmiotem oceny spójności:

- spójność badań wstępnych i ostatecznych,
- spójność badań rocznych i krótkoterminowych,
- spójność badań z tej samej dziedziny socjoekonomicznej.

W tym miejscu należałoby przeanalizować konieczność wprowadzenia do publikacji statystycznych informacji o zmiennych, które są spójne, w celu wskazania użytkownikowi związków integracyjnych pomiędzy badaniami statystycznymi i możliwości prowadzenia analiz z wykorzystaniem informacji pochodzących z różnych źródeł.

3.1.2.7 KOSZTY I OBCIĄŻENIE RESPONDENTÓW

Analiza kosztów i obciążenia respondentów, mimo iż nie są one komponentami jakości sensu *stricto*, stanowi istotny element oceny jakości i jest uwzględniona w raporcie.

Ocena kosztu produktu statystycznego jest skomplikowanym zadaniem, stąd też, proponuje się ograniczyć tę analizę do kosztów bezpośrednich dla krajowych instytucji statystycznych.

Jeżeli chodzi o obciążenie respondenta, trudno je określić w formie pieniężnej, łatwiej zaś, jako czas spędzony na wypełnianiu kwestionariusza lub udzielaniu odpowiedzi ankieterowi. Powszechnie stosowaną metodą jest wyznaczanie obciążenia jako iloczynu liczby otrzymanych kwestionariuszy oraz przeciętnego czasu potrzebnego na jego wypełnienie. Czas ten może być oszacowany przy użyciu ankiety skierowanej do wybranej grupy respondentów bądź też poprzez umieszczenie dodatkowych pytań dotyczących czasochłonności na końcu kwestionariusza.

Informacje, jakie powinien zawierać raport na temat obciążenia respondentów to:

- opis wyznaczonych celów w zakresie redukcji obciążenia,
- opis prób podjętych w celu redukcji obciążenia,
- określenie, czy zakres i stopień szczegółowości danych został ograniczony do niezbędnego minimum,
- określenie, czy inne źródła, w tym źródła administracyjne, zostały wykorzystane w maksymalny sposób,
- opis wykorzystania środków elektronicznych w procesie zbierania danych,
- określenie, czy w przypadku braku możliwości pozyskania danych rzeczywistych, wykorzystywane są szacunki i przybliżenia,
- określenie, czy obciążenie respondentów jest ograniczane poprzez unikanie wielokrotnego zbierania tych samych danych w różnych badaniach.

3.1.2.8 POUFNOŚĆ, TRANSPARENTNOŚĆ I BEZPIECZEŃSTWO DANYCH

Poufność danych jest powszechnie wymagana przez prawo. Raport jakości powinien potwierdzać istnienie zobowiązania do zachowania tajemnicy statystycznej oraz wskazywać na ewentualne wyjątki, a także opisywać procedury ochrony danych w procesie ich zbierania, przetwarzania i rozpowszechniania, w tym reguły ukrywania danych jednostkowych w tablicach wynikowych oraz przeciwdziałania tzw. ujawnieniom resztowym (ujawnienie poufnej informacji metodą odejmowania części od całości).

Raport jakości powinien także wskazywać, czy i jak respondenci informowani są o podstawie prawnej przeprowadzenia badania, sposobach wykorzystania zbieranych danych i o klauzulach bezpieczeństwa oraz informować o wszelkich niedostatkach w tym zakresie. Zalecany jest także komentarz dotyczący przestrzegania zasad obiektywności i braku stronniczości przy ogłaszaniu i publikowaniu wyników oraz opis zasad przechowywania informacji w bazach danych i ich zbierania przez Internet.

Raport powinien również uwzględniać zagadnienia kompromisu pomiędzy koniecznością przestrzegania zasad poufności i bezpieczeństwa a dostępnością danych.

W części dotyczącej bezpieczeństwa raport powinien określać warunki zabezpieczenia danych zbieranych drogą internetową oraz integralności baz danych.

3.1.3 PODSUMOWANIE RAPORTU JAKOŚCI

Podsumowanie raportu jakości powinno zawierać opis możliwości poprawy jakości danych w ramach poszczególnych kryteriów jakości oraz analizę powiązań między kryteriami:

- a) terminowość danych a dokładność;
- b) dokładność danych a przydatność;
- c) przydatność danych a terminowość;
- d) porównywalność danych a przydatność;
- f) porównywalność czasowa a przestrzenna

mając na uwadze fakt, iż czynniki prowadzące do polepszenia jakości w jednym komponencie mogą powodować jej pogorszenie w innym komponencie.

3.2 MIERNIKI JAKOŚCI

Niniejsza część zawiera opis kalkulacji standardowych mierników jakości dla poszczególnych komponentów jakości dostosowanych do potrzeb polskiej statystyki publicznej.

Komponent jakości	Miernik	Opis
Przydatność	P1.Wskaźnik (stopa) dostępnych zmiennych	Relacja liczby dostarczonych zmiennych na podstawie odpowiedniej regulacji ESS

		w stosunku do liczby zmiennych wymaganych zgodnie z ww. regulacją
Dokładność	D1. Współczynnik zmienności	Odchylenie standardowe podzielone przez oczekiwaną wartość estymatora
	D2. Podmiotowy wskaźnik odpowiedzi ⁶	Relacja liczby jednostek, które odpowiedziały i znajdują się w zbiorze wynikowym w stosunku do liczby jednostek, które zostały wybrane do badania
	D3. Przedmiotowy wskaźnik odpowiedzi	Relacja liczby jednostek, które odpowiedziały na dany punkt formularza w stosunku do wszystkich jednostek biorących udział w opracowaniu wyników badania
	D4. Wskaźnik (stopa) imputacji	Relacja liczby imputacji dla danej zmiennej w stosunku do ostatecznej liczby zapisów dla danej zmiennej
	D5. Wskaźnik błędów nadmiernego pokrycia	Udział jednostek w operacji, które nie należą do populacji docelowej
	D6. Wskaźnik błędnej edycji	Udział rekordów, dla których były sygnalizowane błędy w zbiorze w relacji do ogólnej liczby rekordów
	D7. Przeciętny rozmiar korekty danych	Wartość korekt danych wynikająca z publikowania danych wstępnych i danych ostatecznych

⁶ Miernik obligatoryjny dla raportu jakości w wersji uproszczonej

Terminowość i punktualność	T1. Odstęp czasu pomiędzy końcem okresu badanego, a datą wyników wstępnych	Liczba dni, jakie upłynęły między okresem badanym a datą udostępnienia danych wstępnych
	T2. Odstęp czasu pomiędzy końcem badanego okresu a datą wyników ostatecznych ⁷	Liczba dni, jakie upłynęły między okresem badanym a datą udostępnienia danych ostatecznych
	T3. Punktualność harmonogramu ⁸	Liczba dni, jakie upłynęły między rzeczywistą datą publikacji a datą wynikającą z harmonogramu/kalendarza udostępniania informacji
Dostępność i przejrzystość	DP1. Liczba publikacji rozpowszechnionych	Liczba udostępnionych publikacji
	DP2. Liczba dostępów do baz danych	Liczba operacji dostępu (zapytań) do baz danych
	DP3. Wskaźnik kompletności metadanych w udostępnionych badaniach /	Relacja liczby elementów metadanych dostarczonych do liczby elementów metadanych wymaganych
Porównywalność	PO1. Długość porównywalnych szeregów czasowych / ⁹	Długość okresu czasu (liczba lat, kwartałów, miesięcy), dla którego możliwe jest uzyskanie porównywalnych danych statystycznych

⁷ Miernik obligatoryjny dla raportu jakości w wersji uproszczonej

⁸ Miernik obligatoryjny dla raportu jakości w wersji uproszczonej

⁹ Miernik obligatoryjny dla raportu jakości w wersji uproszczonej

	PO2. Asymetria w porównywalnych szeregach statystycznych	Rozbieżności między statystykami wewnętrznymi i zewnętrznymi (danymi związanymi z przepływami) dla par krajów (grup krajów)
Spójność	S1. Liczba badań wykazujących cechy spójne w zakresie zmiennych	Liczba badań o cechach spójnych dla danych zmiennych np. pracujący z rachunków narodowych, pracujący z badań poprzez gospodarstwa domowe, pracujący z badań poprzez przedsiębiorstwa
Pozostałe aspekty jakości-obciążenie respondentów	OB1. Roczne obciążenie respondenta w godzinach/obciążenie finansowe	Roczne obciążenie respondenta w godzinach - średni czas respondenta (godziny przepracowane) przeznaczony na przygotowanie i wypełnienie sprawozdania z uwzględnieniem liczby sprawozdań w roku Obciążenie finansowe - roczne obciążenie respondenta w godzinach z uwzględnieniem przeciętnego godzinowego wynagrodzenia respondenta

źródło: The *ESS Handbook for Quality Reports, 2009 edition* (nie dotyczy pojęcia "spójność").

3.3 LISTA SAMOOCENY LIKOS I LISTY PYTAŃ KONTROLNYCH

3.3.1 LISTA KONTROLNA DO SAMOOCENY JAKOŚCI BADAŃ STATYSTYKI PUBLICZNEJ – LIKOS

LiKoS jest listą kontrolną służącą autorom badań do systematycznej **samooceny** jakości badań przeprowadzanych w ramach polskiej statystyki publicznej.

Lista powstała w oparciu o Europejską Listę Kontrolną DESAP (The European Self Assessment Checklist for Survey Managers DESAP), jest w pełni zgodna z kryteriami jakości Europejskiego Systemu Statystycznego i stanowi narzędzie pomocne w dokonywaniu oceny jakości badań przez autorów. Można ją wykorzystywać do oceny jakości całego badania lub

w celu przygotowania profilu jakości, a ponadto umożliwia przeprowadzanie prostych porównań poziomu jakości w czasie i w różnych dziedzinach.

Lista kontrolna LiKoS składa się z 7 obszarów badawczych takich jak:

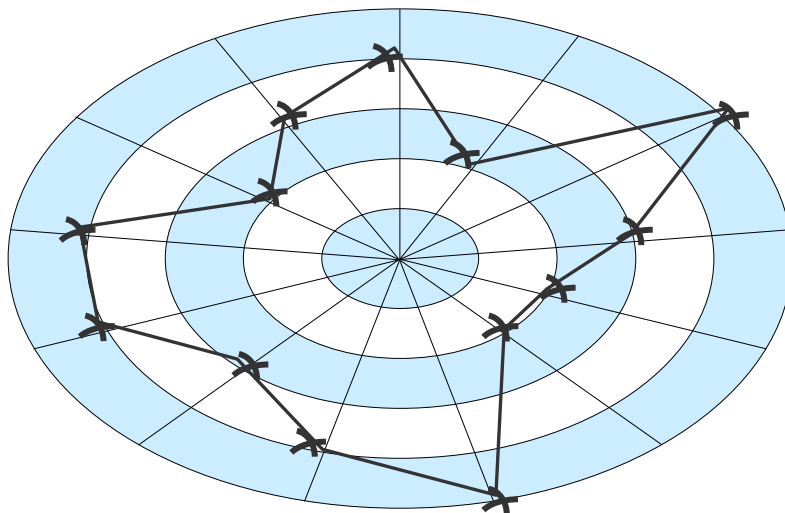
- a) decyzja o podjęciu badania;
- b) projekt badania;
- c) zbieranie danych;
- d) przetwarzanie danych;
- e) analiza danych i jakość wyników;
- f) dokumentowanie i udostępnianie;
- g) poprawa jakości.

W ramach każdego obszaru badawczego wyodrębniono trzy kategorie pytań:

1. pytania usprawniające - pytania wielokrotnego wyboru („pytania służące poprawie”), w których proponowane kategorie odpowiedzi poza tym, że umożliwiają skrócenie procesu wypełniania listy kontrolnej, mogą również stanowić inspirację w zakresie rozwiązań usprawniających proces przebiegu badania.
2. pytania oceniające - zamieszczone na ciemnoszarym tle. Przestrzennym przedstawieniem wyników odpowiedzi udzielonych na te pytania jest graficzny profil jakości - diagram oceny (rys. poniżej), pozwalający na identyfikację mocnych i słabych stron procesu.

W celu porównania poziomów jakości badania w czasie, nie ma potrzeby wypełniania całej listy, wystarczy skoncentrować się jedynie na pytaniach służących ocenie.

Rys.1 – Diagram oceny jakości badania statystycznego

źródło: The European Self Assessment Checklist for Survey Managers

3. pytania otwarte - mają na celu uświadomienie problemów obejmujących dany temat, co może być przydatne w opracowaniu propozycji ulepszeń.

Praca samodzielna z formularzem LiKoS umożliwia:

- wypracowanie całościowego spojrzenia na przebieg procesu,
- zrozumienie własnej roli w usprawnieniu procesu i wpływu tego usprawnienia na dalsze etapy badania,
- opracowanie wskazówek służących poprawie oraz przeprowadzenie podstawowej oceny ryzyka potencjalnych problemów związanych z jakością,
- przeprowadzenie prostych porównań poziomu jakości w czasie i w różnych domenach.

Praca z listą LiKoS powinna stanowić wstępny etap przed pracą z raportami jakości z badań statystycznych oraz przeglądem jakości.

3.3.2 LISTA PYTAŃ KONTROLNYCH

Lista pytań kontrolnych jest fakultatywnym narzędziem dla autorów badań ukierunkowanym na rozwiązywanie konkretnych problemów. Może służyć pogłębionej analizie aspektów

związanych z procesem statystycznym lub identyfikacji, rozpoznaniu i rozwiązywaniu konkretnych problemów pojawiających się w toku realizacji badania.

Celem listy pytań kontrolnych jest:

- inspirowanie autorów badań do kreatywnego podejmowania działań tworzących usprawnienia jakościowe,
- ukierunkowanie i skupienie uwagi autora na różnych etapach procesu statystycznego, w których mogą być dokonane usprawnienia jakościowe.

Lista pytań kontrolnych może dotyczyć różnych tematów, np.: oceny wpływu zmian w metodach zbierania danych na jakość badania, doskonalenia sposobów postępowania z brakiem odpowiedzi w badaniu, poprawy dokładności danych, poprawy porównywalności i spójności danych, ustalania priorytetów badawczych, redukcji obciążenia respondentów, wykorzystania źródeł administracyjnych, zapewnienia danych według różnych przekrojów, na które zgłaszają zapotrzebowanie użytkownicy np. według przekrojów regionalnych.

Lista pytań kontrolnych oparta na wybranych fragmentach listy LiKoS lub tworzona ad hoc i ukierunkowana na identyfikację konkretnego problemu może zostać wykorzystana w trakcie przeglądów jakości.

Poniżej prezentowane są przykładowe pytania z listy pytań kontrolnych ukierunkowane na redukcję obciążenia respondentów.

Lista pytań ukierunkowanych na redukcję obciążenia respondentów – pytania przykładowe

1. *Czy wszystkie informacje zbierane w badaniu są konieczne z punktu widzenia potrzeb użytkowników?*
2. *Czy prowadzone są w tym zakresie analizy?*
3. *Czy istnieją w badaniu zmienne niewykorzystywane lub o mniejszym stopniu wykorzystania niż pozostałe zmienne?*
4. *Czy istnieje możliwość wyeliminowania pewnych zmiennych w przyszłości?*
5. *Czy istnieje potrzeba uzupełniania badania o nowe zmienne w przyszłości?*
6. *Czy można zmniejszyć szczegółowość pozyskiwanej informacji w określonych obszarach tematycznych?*
7. *Czy można zmniejszyć szczegółowość informacji uzyskiwanych od określonych grup respondentów?*

8. *Czy istnieje możliwość zredukowania częstotliwości badania dla określonego zakresu informacji?*
9. *Czy można zmniejszyć próbę badania bez obniżenia poziomu jakości wyników?*
10. *Czy istnieje rozpoznanie, co do istnienia grup respondentów, o których informacje nie mają znaczenia dla użytkowników?*
11. *Czy występuje problem wielokrotnego zbierania tych samych danych w różnych badaniach?*
12. *Czy istnieją inne statystyki w danym temacie, które można wykorzystać?*
13. *Czy istnieje możliwość zastąpienia informacji pobieranych bezpośrednio od jednostek statystycznych informacjami pobieranymi ze źródeł administracyjnych i w jakim zakresie?*
14. *Czy w chwili obecnej w badaniach są wykorzystywane dane administracyjne?*
15. *Czy są podejmowane działania w celu wykorzystania/rozszerzenia zakresu wykorzystania danych ze źródeł administracyjnych?*

3.4 PRZEGLĄDY JAKOŚCI

Przegląd jakości jest to okresowy, zaplanowany i udokumentowany proces oceny badania (zespołu badań), którego celem jest ustalenie jego słabych i mocnych stron oraz wskazanie dobrych praktyk i wniosków usprawniających.

Przegląd jakości jest prowadzony przez zespół pracowników zaangażowanych w realizację danego procesu, stąd też powinien opierać się na współdziałaniu tych osób, rzetelnej diagnozie badania i wspólnym poszukiwaniu metod usprawniających jego przebieg. Podczas przeprowadzania przeglądu stosuje się różne metody pracy, m.in. analizę dokumentacji badania, listy kontrolne samooceny, dyskusję oraz, w razie potrzeby, konsultację z ekspertami. Stwarza to możliwość odniesień i porównań w prowadzonej analizie, ocenie procesu i wnioskowaniu. Za kryterium oceny jakości procesów statystycznych przyjmuje się zbiór komponentów jakości, ustalonych w ramach definicji jakości ESS.

Przegląd jakości pełni funkcje:

- poznawczą - poprzez szczegółowy opis procesu i jego ocenę,
- sprawozdawczą - poprzez informacje zawarte w raporcie,
- normatywną - poprzez wpływ na ustalanie reguł i zasad, a także poprzez wdrażanie najlepszych wzorców i praktyk.

Celem głównym przeglądu jest szeroko rozumiana poprawa jakości procesów statystycznych w drodze regularnej oceny poprzez:

- prowadzenie analizy procesów statystycznych,
- formułowanie zaleceń mających na celu usprawnienie procesów,
- identyfikację i upowszechnienie dobrych praktyk.

Przeglądy jakości mogą mieć różny charakter, dlatego też dobór narzędzi wykorzystywanych podczas przeglądów jakości będzie zależał od ich typu.

W ramach przeglądów jakości można wyróżnić następujące typy przeglądów:

1. przeglądy jakości o charakterze strategicznym, które mogą dotyczyć:

- poprawy spójności badań w ramach tej samej dziedziny statystycznej lub kilku dziedzin statystycznych (identyfikacja związków integracyjnych),
- priorytetyzacji i uproszczenia programu badań statystycznych według dziedzin statystycznych,
- wykorzystania alternatywnych źródeł informacji.

Ten typ przeglądów jakości będzie wymagał udziału pracowników naukowych, użytkowników, statystyków oraz wykorzystania specjalistycznych narzędzi np. arkusza oceny kosztów i korzyści badań.

2. przeglądy celowe organizowane ad hoc, wynikające z pilnej potrzeby np. poprawy metody doboru próby i uogólniania wyników badania.

3. przeglądy jakości standardowe dotyczące przeglądu procesu statystycznego według jego faz.

Poniżej prezentowane są założenia do przeglądu jakości standardowego.

3.4.1 ZASADY STANDARDOWEGO PRZEGLĄDU JAKOŚCI BADAŃ STATYSTYCZNYCH

Cele przeglądu

Głównym celem przeglądu jest szeroko rozumiana poprawa jakości badań statystycznych poprzez systematyczną, zorganizowaną ocenę badań statystycznych i doskonalenie procesu ich realizacji.

Za szczegółowe cele przeglądu jakości badań w statystyce przyjmuje się:

- identyfikację słabych stron procesu (obszarów do poprawy),

- identyfikację mocnych stron procesu (dobrych praktyk),
- ustalenie stopnia zgodności przebiegu procesu z przyjętymi zasadami, procedurami, instrukcjami,
- ocenę realizacji założonych celów badawczych,
- ocenę efektywności działań oraz wykorzystania zasobów,
- wypracowanie zaleceń dotyczących ulepszenia procesu, procedur, zasad jego realizacji,
- usprawnienie pracy osób realizujących badanie.

Przegląd jakości badań wspiera proces zarządzania jakością, zwiększa skuteczność i efektywność podejmowanych działań.

Zakres i kryteria przeglądu

Przegląd jakości obejmuje procesy statystyczne - badania. Za badanie statystyczne podlegające ocenie w drodze przeglądu jakości przyjmuje się opracowanie pierwotne lub wtórne ujęte w Planie Opracowań Statystycznych. Przegląd może obejmować jedno badanie lub grupę badań zbliżonych tematycznie.

Przegląd jakości badań uwzględnia wszystkie aspekty ustalone w definicji jakości statystyki ESS. Za kryteria oceny procesu statystycznego przyjmuje się zatem:

- przydatność,
- dokładność,
- terminowość i punktualność,
- dostępność i przejrzystość,
- porównywalność,
- spójność

oraz

- koszty i obciążenie respondentów,
- zagadnienia poufności, transparentności i bezpieczeństwa danych.

Priorytety oceny jakości danego procesu mogą być ustalane na etapie projektowania przeglądu indywidualnie dla każdego badania z uwzględnieniem jego specyfiki i bieżących potrzeb.

Organizacja przeglądu jakości

Działania związane z organizacją i prowadzeniem przeglądów jakości obejmują:

- przygotowanie rocznego planu przeglądów,
- szkolenie osób biorących udział w przeglądach w danym roku,
- koordynację przeglądów jakości,
- sprawdzanie formalnej zgodności raportów z przeglądów z obowiązującym formatem,
- przeprowadzanie spotkań podsumowujących cykl przeglądów,
- monitorowanie wdrażania zaleceń (akcji usprawniających) po przeglądach jakości,
- upowszechnianie dobrych praktyk.

Przebieg przeglądu jakości

Przebieg przeglądu jakości jest przeprowadzony w ciągu 2-5 dni roboczych. Zespół ds. przeglądów składa się z: **autora badania, pracownika z Departamentu Metodologii, Standardów i Rejestrów lub z US Łódź, pracownika z Departamentu Programowania i Koordynacji Badań, koordynatora badania w urzędzie statystycznym** Zespół wybiera ze swego grona przewodniczącego. W trakcie prac może być również konieczna konsultacja z innymi pracownikami np. programistą systemu. Zespoły formowane są na potrzeby danego przeglądu. Trzy tygodnie przed rozpoczęciem przeglądu jakości każdy z członków zespołu wypełnia, w ramach swojej wiedzy i kompetencji listę kontrolną LiKoS (lub wybrane jej fragmenty) oraz przygotowuje, według własnej oceny, wstępne zestawienie słabych i mocnych stron procesu. Dodatkowo, autor badania opracowuje standardowe mierniki jakości.

Przebieg przeglądu jakości polega na przedstawieniu przez członków zespołu własnych wersji wypełnionych list LiKoS wraz z wnioskami, wspólnym sporządzeniu profilu jakości, dyskusji na temat różnorodnych kwestii dotyczących badania oraz wypracowaniu zbieżnych opinii. W ramach przeglądu dokonywana jest analiza dokumentacji badania (m.in. wytyczne, założenia do kontroli logiczno rachunkowej, harmonogram badania, opinie regionalnych urzędów statystycznych z przebiegu badania w terenie). Mogą być również wykorzystywane inne techniki oceny jakości procesu statystycznego, np. przegląd publikacji, korzystanie z pomocniczych pytań kontrolnych, itp. Poprzez współuczestnictwo i zaangażowanie osób odpowiedzialnych za realizację badania w proces jego oceny, końcowe zalecenia staną się zrozumiałe, rzetelne i ogólnie akceptowalne.

Wynikiem przeglądu jakości badania są:

- wypełniona (w całości lub częściowo) lista LiKoS,
- profil jakości badania,
- mierniki jakości badania wraz
- **raport z przeglądu jakości.**

3.4.2 RAPORT Z PRZEGLĄDU JAKOŚCI

Raport z przeglądu jakości oparty jest na elementach analizy SWOT (**S**trengths, **W**eaknesses, **O**pportunities, and **T**hreats) polegającej na identyfikacji dobrych i słabych stron.

Stałymi elementami raportu są:

- opis prowadzonych dotychczas działań na rzecz poprawy jakości;
- dobre praktyki - wszelkie przedsięwzięcia dotyczące realizacji badania, które pozwalają na skuteczną realizację zadań, osiągnięcie zamierzonych celów, efektywne wykorzystanie zasobów. Jest to uniwersalny proces, podproces, praktycznie rozwiązanie lub metoda, które można zastosować w innych badaniach.
- Słabe strony i wynikające z nich zalecenia.

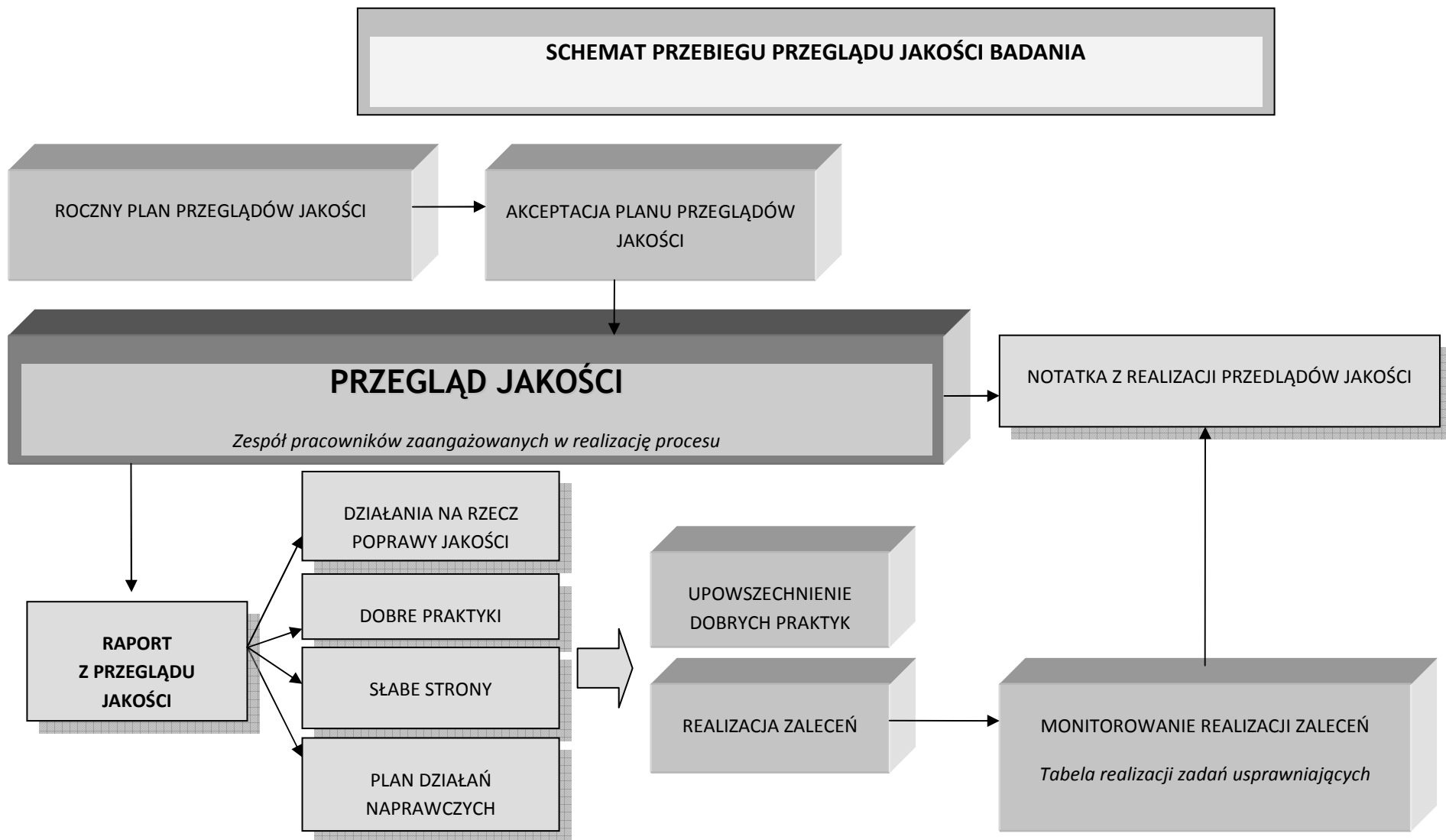
Słabe strony	Zalecenia
Słabe strony to niedociągnięcia, „wąskie gardła procesu”, które należy wyeliminować. Identyfikacja słabych stron prowadzi do formułowania akcji usprawniających (zaleceń).	Zalecenia są wspólnie wypracowanymi opiniami zespołu. Zalecenia muszą być jasne, bezstronne i wystarczająco precyzyjne, by można je było wdrożyć. Powinny być sporządzone w formie listy pogrupowanej tematycznie. Zalecenia powinny mieć także określony horyzont czasowy dla ich realizacji.

- Plan działań naprawczych zawierający: sposób i termin realizacji zalecenia oraz osobę odpowiedzialną
- Uwagi

Po zakończeniu przeglądu - raport z przeglądu jakości wraz z wypełnioną listą LiKoS, profilem jakości badania oraz miernikami jakości przekazywany jest właściwemu kierownictwu. Autorzy i organizatorzy badań zobowiązani są do realizacji zaleceń sformułowanych w raporcie, natomiast monitorowanie wykonania zaleceń jest zadaniem koordynatora przeglądów.

Należy podkreślić, że głównym i oczekiwanym rezultatem przeglądów jakości jest:

- **wdrożenie działań naprawczych** - monitorowane przez koordynatorów ds. jakości,
- **rozpowszechnianie dobrych praktyk**- zaprezentowanie osiągnięć w badaniach, ich autorów oraz sposobów realizacji, przykładów ich wdrożeń i zastosowań oraz wskazanie korzyści wynikających z projektowanej zmiany.

źródło: opracowanie własne

4. KONFLIKTY MIĘDZY KOMPONENTAMI JAKOŚCI A POTRZEBY UŻYTKOWNIKÓW

Realizacja misji i wizji statystyki publicznej jest związana z ciągłą analizą opinii i uwag użytkowników statystyk na temat publikowanych danych i ich wpływu na zmiany w badaniach statystycznych. Przed służbami statystyki publicznej pojawia się problem w jaki sposób zmiana założeń - warunków wyjściowych badania - będąca odpowiedzią na potrzeby użytkowników, np. zmiana (zwiększenie) poziomu szczegółowości, częstotliwości czy terminowości danych itp. wpłynie na jakość danych statystycznych. Zatem przed dostosowaniem statystyk do potrzeby użytkowników należy oprócz analizy kosztów dokonać również syntetycznej analizy wzajemnych powiązań między komponentami jakości, mając na uwadze obszary trudnego wyboru, w których poprawa jakości jednego elementu wpływa na pogorszenie innego. Wśród wielu zależności należy wymienić i rozważyć najbardziej istotne relacje zachodzące między:

- terminowością a dokładnością danych - jest to prawdopodobnie najczęściej występująca i ważna zależność. Poprawę terminowości można uzyskać poprzez skrócenie czasu gromadzenia i przetwarzania danych, a w szczególności przez wcześniejsze zakończenie zbierania, przetwarzania danych lub zmniejszenie liczby publikacji (opracowań). Jednak działania te prowadzą do zmniejszenia dokładności np. poprzez wzrost liczby braków odpowiedzi.

Pewien kompromis można osiągnąć poprzez opublikowanie na początku zbioru szacunków - danych wstępnych, a następnie danych ostatecznych. Choć wyniki wstępne nie są w pełni dokładne, są one zwykle dokładniejsze niż dane z poprzednich edycji badania. W tym przypadku poprawę terminowości można uzyskać kosztem precyzji.

- przydatnością danych a ich dokładnością – jednym ze sposobów poprawy przydatności danych jest wprowadzenie dodatkowych przekrojów (zwiększenie szczegółowości prezentowanych danych) np. geograficznych, rodzajów działalności gospodarczej itp. W przypadku, gdy pozostałe założenia badania nie ulegają zmianie np. wielkość próby pozostaje niezmienną wówczas możemy spodziewać się zwiększenia błędów pomiaru - innymi słowy poprawa przydatności danych wpłynie niekorzystnie na ich dokładność. Podobnie dzieje się w przypadku zwiększenia liczby zmiennych. Wówczas czas niezbędny do edycji pojedynczej danej zmniejsza się, a możliwość pojawienia się błędów pomiaru wzrasta, ponownie negatywnie oddziałując na dokładność. Odwrotnie, zmniejszenie liczby zmiennych i / lub poziomu szczegółowości, może zwiększyć dokładność, ale na niekorzyść przydatności.
- przydatnością a terminowością danych – terminowość można poprawić poprzez zmniejszenie liczby danych gromadzonych i przetwarzanych i/lub przez zastąpienie

niektórych z nich, tych które są trudniejsze do gromadzenia lub przetwarzania przez te, które są łatwiejsze – jednak należy uwzględnić możliwość negatywnego wpływu na przydatność danych. Z drugiej strony poprawa przydatności danych (zwiększenie liczby danych, szczegółowości), może w rezultacie prowadzić do pogorszenia ich terminowości.

- przydatnością danych a ich porównywalnością w czasie - poprawa przydatności, w odpowiedzi na wymagania użytkownika, na przykład poprzez zmiany w definicji badanego zjawiska i stosowanych klasyfikacjach, może powodować braki w dostępie do serii danych dla badanych okresów powodując pogorszenie porównywalności w czasie i przestrzeni. Z drugiej strony, dążenie do zachowania porównywalności w czasie może hamować zmiany w definicjach czy klasyfikacjach, niezbędne w celu poprawienia przydatności danych.
- porównywalność w czasie i przestrzeni - w podobny sposób, chęć posiadania większej porównywalności w regionie może spowodować zmiany, które zmniejszają porównywalność w czasie.
- przydatnością danych a spójnością - poprawa przydatności, np. przez zmiany w definicji niektórych zmiennych czy klasyfikacji może zmniejszyć spójności danych wyjściowych. Z drugiej strony, dążenie do zachowania spójności pomiędzy danymi wyjściowymi może hamować zmiany konieczne do zwiększenia ich przydatności dla użytkowników.

5. PODSUMOWANIE

Ocena jakości badań statystycznych jest przedsięwzięciem kompleksowym, wymagającym zaangażowania wszystkich pracowników statystyki publicznej i obejmującym całościowo prowadzone badania statystyczne. Jest równocześnie realizacją zasad Europejskiego Kodeksu Praktyk Statystycznych w zakresie zasady 4 – „zobowiązanie do zapewnienia odpowiedniej jakości”.

Przedstawione w opracowaniu narzędzia ukierunkowane są na identyfikację stanu i kondycji badań oraz rozpoznanie zjawisk wpływających pozytywnie lub negatywnie na badania. Umożliwiają one wyszczególnienie m.in.: występujących **problemów** w zakresie jakości, proponowanych **akcji usprawniających, metod** ich realizacji. Natomiast zgłaszane wnioski stanowią główne wytyczne i wyznaczają kierunki prac jakościowych w statystyce publicznej. Analiza zapisów pozwala na:

- identyfikację problemów oraz ich hierarchizację (ze względu na powtarzalność problemów lub ich ciężar jakościowy),
- wyznaczanie kierunków modernizacji i ulepszeń w procesach realizacji badań statystycznych,

- priorytetyzację planowanych działań (w tym przeglądów jakości) oraz
- optymalizację prac i środków związaną z redukcją kosztów i obciążenia respondentów.

Również wymiana doświadczeń, transfer wiedzy, udostępnienie wyników w zakresie jakości stwarzają podstawy wprowadzenia ulepszeń i poprawy jakości badań w całym systemie statystyki publicznej. Należy jednocześnie, pamiętać, że poprawa jakości nie jest jednorazowym spektakularnym przedsięwzięciem, ale systematycznym i wieloletnim procesem.